

Puheviestintää ja vuorovaikutusta oppimassa

17.3.2017

Merja Kauppinen & Johanna Kainulainen

Moduuli 4.:

Puheviestinnän ja vuorovaikutuksen taidot ja merkitykset

Moduulin opinnoissa

- tarkastellaan puheviestinnän ja vuorovaikutuksen merkitystä ja niiden aitoa ilmenemistä erilaisissa kouluyhteisön viestintä- ja vuorovaikutustilanteissa sekä kasvokkaistilanteissa että virtuaalisissa ympäristöissä
- tarkastellaan vuorovaikutusosaamista sekä oman että oppilaan osaamisen näkökulmista
- tarkastellaan sitä prosessia, jossa vuorovaikutuksessa opitaan vuorovaikutuksesta.

Pohdi...

- Milloin olet oppinut jotain merkittävää puheviestinnästä, vuorovaikutuksesta?
- Kuvaile lyhyesti tilanne parillesi.
- Pohtikaa, miksi juuri tuo tilanne nousi nyt mieleesi

MISSÄ OPITAAN PUHEVIESTINNÄSTÄ, VUOROVAIKUTUKSESTA?

(Valkonen & Kostainen 2007)

Informaaleissa oppimisympäristöissä:

- Perhe, ystävyysuhteet ja läheiset vuorovaikutussuhteet
- Työ ja harrastukset
- Kulttuurienväliset ja monikulttuuriset kohtaamiset

Formaalissa koulutuksessa

- Perusopetus, lukio, yliopisto, kurssit...

Mihinkään tiettyyn kontekstiin sitoutumattomissa tilanteissa, yleensä kanssakäymisessä

- Media, asiointi, havaitaan eri tilanteita esim. julkisilla paikoilla...

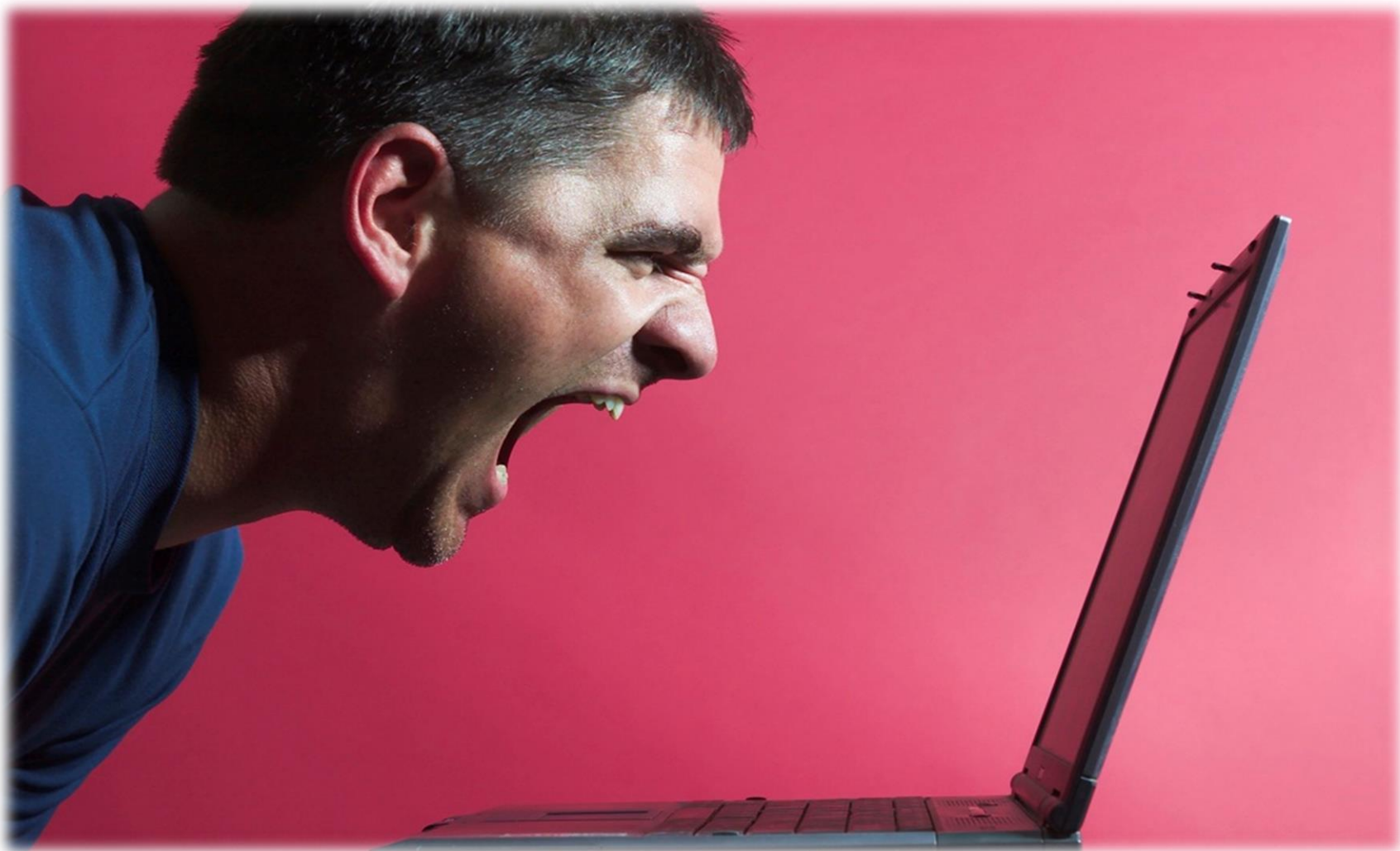
-> ovat niitä konteksteja, joissa merkitykselliset oppimiskokemukset syntyvät

Miksi on opittu?

(Valkonen & Kostainen 2007)

- Puheviestintää/vuorovaikutusta opitaan silloin, kun
 - tilanne tai viestintätehtävä on haastava, uusi, vaikea
 - tunteet, voimakas tietoisuus, vireytyminen tms. heräävät
 - tapahtuu jokin muutos tai käänne vuorovaikutussuhteessa
 - opittu asia on mielekäs, sillä on sovellusarvo
- Huom. Näiden edellytysten muistaminen koulun opetuksessa!

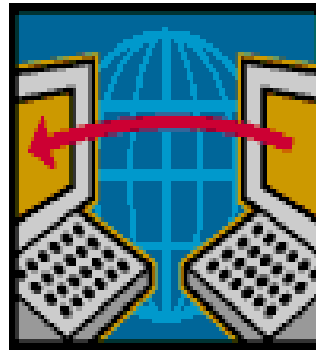
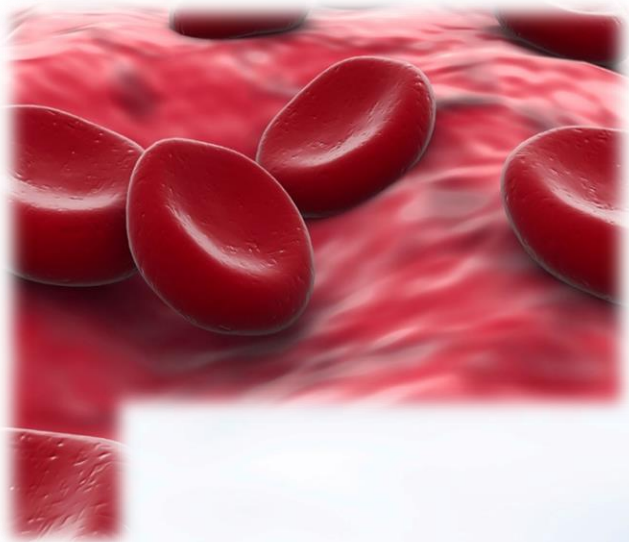
Vuorovaikutus, puheviestintä?

Vuorovaikutus-käsitteen määrittelyä

Ilmiönä

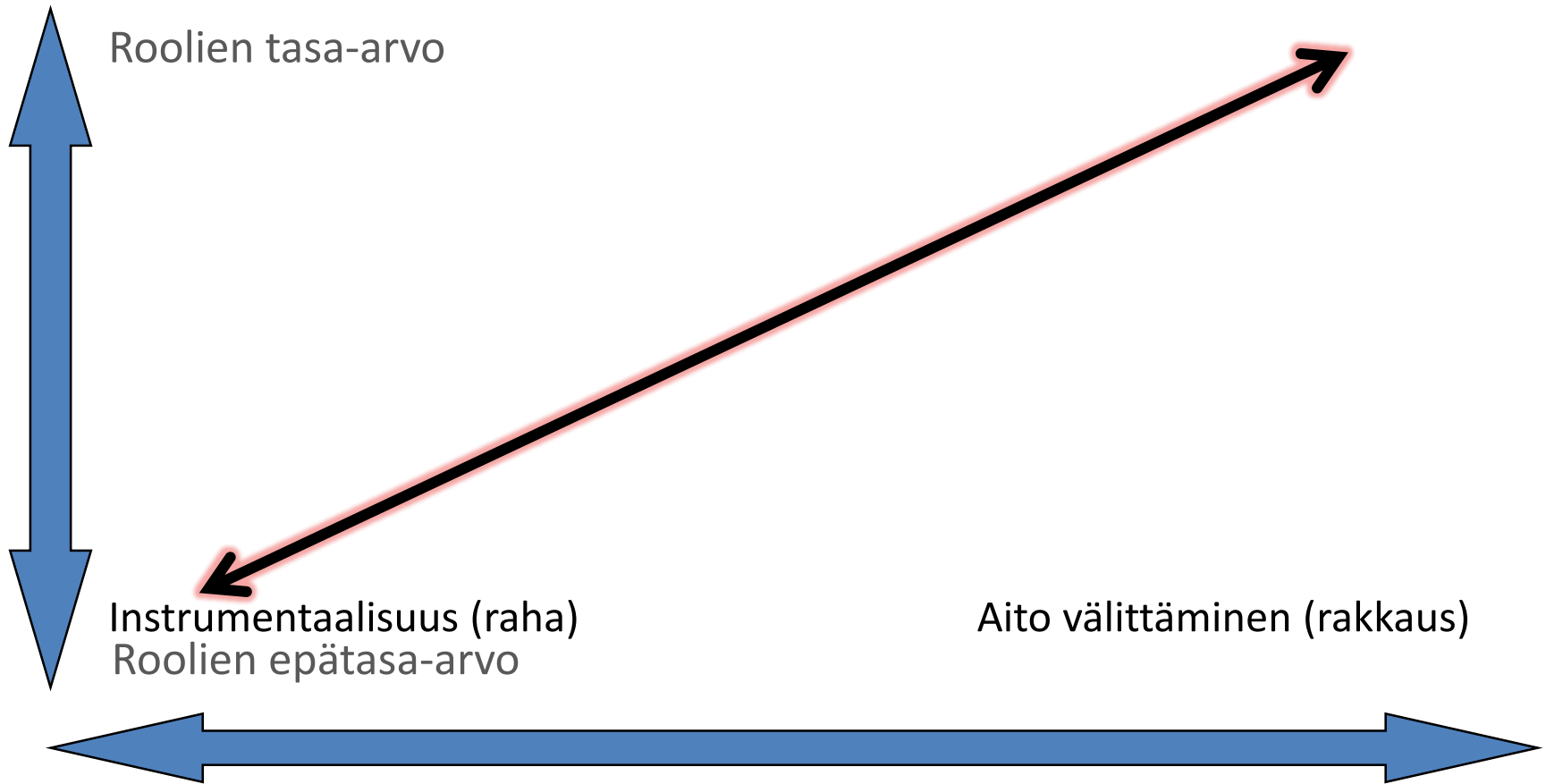
Osaamisena -> ajatteluna,
toimintana, taitoina

Vuorovaikutus ilmiönä...

- Vuorovaikutus on ilmiö, jossa tarkastellaan ihmistä tai olentoa (esim. tietokonepeleissä) suhteessa toisiinsa/muihin
- Ilmiön tarkastelussa kiinnostavaa ovat ne keinot, tavat ja strategiat (nimeämme tämän viestinnäksi), jotka ilmentävät ja rakentavat (+/-/0) suhdetta muihin
- Kiinnostavia ovat myös prosessit ja lainalaisuudet, jotka voivat ennustaa tietyntyypistä suhteen rakentumista ja jotka ovat tyypillisiä tietynlaiselle suhteelle
- <https://www.youtube.com/watch?v=XLQ4v2-R3KM>

Ihmisten välisten suhteiden päämotiivit (Bauman 1997): kaikki sosiaaliset suhteet voidaan sijoittaa jatkumolle...

(Nielsen: "Opettajista on tullut vain virkamiehiä, pelokkaita suorittajia.")

(Freire: "Opettajan tulee rakastaa oppilastaan ja opettamisen prosessia.")

Sapluuna vuorovaikutusosaamisen analysoimiseksi (Kostainen 2015)

Teoriassa...

Vuorovaikutukselle annetut merkitykset = millaisen arvon annan vuorovaikutukselle työssäni & elämässäni

Tietoa = tietoa tehokkaasta ja tarkoituksenmukaisesta viestintäkäyttäytymisestä

Taitoa ja tahtoa = taitoa ja motivaatiota toimia viestintätilanteissa tavalla, jota viestintään osallistuvat pitävät tehokkaana ja tarkoituksenmukaisena

Metakognitiivisia viestintätaitoja = taitoa ennakoita, suunnitella, säädellä ja arvioida viestintäkäyttäytymistä

Viestinnän eettisiä periaatteita = sellaisten periaatteiden noudattamista, jotka eivät vaaranna viestintäsuhteita eivätkä loukkaa toisia osapuolia
(Rubin 1991; Valkonen 2003; Kostainen 2003)

Käytännössä...

Case -> Emma Kostiaiselle (pedagogisen johtajan roolissa) oli tullut soittopyyntö opettajalta koulusta, jossa tiedän opiskelijan olleen harjoittelussa ko. opettajan ohjauksessa

Tietoa = kun toinen on suuttunut (minulle), minun kannattaa lähinnä kuunnella, mitä hänellä on mielen päällä (ns. faktojen tai oman näkemyksen selittäminen ei vie asiaamme eteenpäin)

Tahtoa ja taitoa = haluan selvittää tilanteen ja minua kiinnostaa jatkoakin ajatellen, mitä ongelmia harjoitteluissa tulee eteen, vaikka tilanne on kinkkinen ja tunnen epäoikeudenmukaisuutta, haluan ymmärtää ko. opettajan suuttumusta -> siksi kuuntelin (eläytyvästi), vaikka teki mieli ”puolustautua” ja osoittaa ko. opettajan näkemykset joiltakin osin vääriksi

Metakognitiivisia viestintätaitoja = Osasin ennakoita, että puhelimeen vastaa tuhtunut opettaja. Tiesin, että minulla on vastuuta asiassa ja sen hoitamisessa. Halusin, että päädyimme ratkaisuun, johon voimme olla molemmat tyytyväisiä -> tarvitsen pitkää pinnaa ja kuuntelen rauhallisesti (tuli vastaan mitä tahansa)

Viestinnän eettisiä periaatteita = varmistin, millaisia toimenpiteitä ko. opettaja toivoi asiassa (kuinka hänen mukaansa olisi hyvä menetellä); en ottanut opiskelijan toimintaan puhelussa kantaa, sillä en ollut perehtynyt asiaan ennen puhelua

Käsitysten konkreettisuus...syvällisyys

- ”kun antaa tärkeitä viestejä vanhemmille, kummeille ja serkuille” (1-2 lk)
- ”opettaja selittää jottai asiata” (3-4 lk)
- ”hyvä viestijä osaa sanoa asiat selvästi ja rauhallisesti” (5-6 lk)
- ”leipätiskissä ovat hintalaput oikeilla paikoilla ja hinnat oikein” (24 v.)
- ”vuorovaikutus? mikäs se sellanen on? että ei etuilis” (1-2 lk)
- ”vuorovaikutus on sitä kun puhutaan vuorotellen” (3-4 lk)
- ”hyvässä ryhmässä yhteistyö toimii ja jokainen saa vaikuttaa työhön” (5-6 lk)
- ”hyvä ryhmä on sellainen, jossa kaveri ei lyö” (3-4 lk)
- ”osaan esittää puhelimessa asiani selkeästi” (26 v.)

Käsitysten konkreettisuus...syvällisyys

- ”ihan arkipäiväistä juttelua” (5-6 lk)
- ”tietokone, sähköposti” (3-4 lk)
- ”kun puhutaan, kysellään ja jutellaan” (1-2 lk)
- ”viestit ovat lyhyitä, selkeitä” (55 v.)
- ”puhuminen on vuorovaikutusta silloin, kun pitää viitata” (1-2 lk)
- ”vuorovaikutus on sitä, että jokaisella on se mitä ajattelee ja että se vaikuttaa kuuntelijaan” (5-6 lk)
- ”pyrin huolehtimaan alaisten itsetunnon myönteisestä tukemisesta” (50 v.)
- ”jos kauppaan pitäis lähteä eikä ite viittis ja toinen on kirkolla, niin voi soittaa” (1-2 lk)
- ”hyvä viestijä pyytää syntymäpäiville” (3-4 lk)

(otteet Emma Kostaisen tutkimusaineistosta)

Millä tavalla ihminen kehittyy puheviestintä- / vuorovaikutusosaamisessaan?

- ennen kouluikää?
- esi- ja perusopetuksessa?
- lukiossa, ammatillisessa koulutuksessa?
- työelämässä?

- (Mikä on puheviestinnän/vuorovaikutusopetuksen rooli perusopetuksessa?)

Pohdintatehtävä pienryhmissä

Mieti erilaisia arjen vuorovaikutussuhteitasi ja -tilanteitasi?

- Missä horjuvia, epävarmoja käytänteitä?
- Missä varmoja käytänteitä?

Miksi on äärimmäisen tärkeää kehittää lasten ja nuorten osaamista vuorovaikutuksessa ja tunnetaidoissa? (Kostiainen & Klemola 2011)

- Lasten sosioemotionaalisen hyvinvoinnin ongelmat nykyajassa ja – koulussa
 - Sosioemotionaalisen hyvinvoinnin ongelmat voimakkaimmin kasvava ensisijainen syy osa-aikaisen erityisopetuksen järjestämiselle (Tilastokeskus 2010)
 - Lasten yksinäisyys
 - Opettajien kokemat vuorovaikutushaasteet (mm. Justice & Espinoza 2007; Kiviniemi 2000; Kontoniemi 2003; McCaughtry & Rovegno 2003)
- Koulun rakenteiden ja kiireen luomat esteet yhdessä kokemiselle ja luovuudelle
- Opetuksen kehittäminen näiden haasteiden suunnassa
 - Oppimisprosessien ja -rakenteiden itsessään tuettava oppimisen kohteena olevia ilmiöitä ja sisältöjä

”Koulusta on tullut vain koulu” (Jokinen 2011)

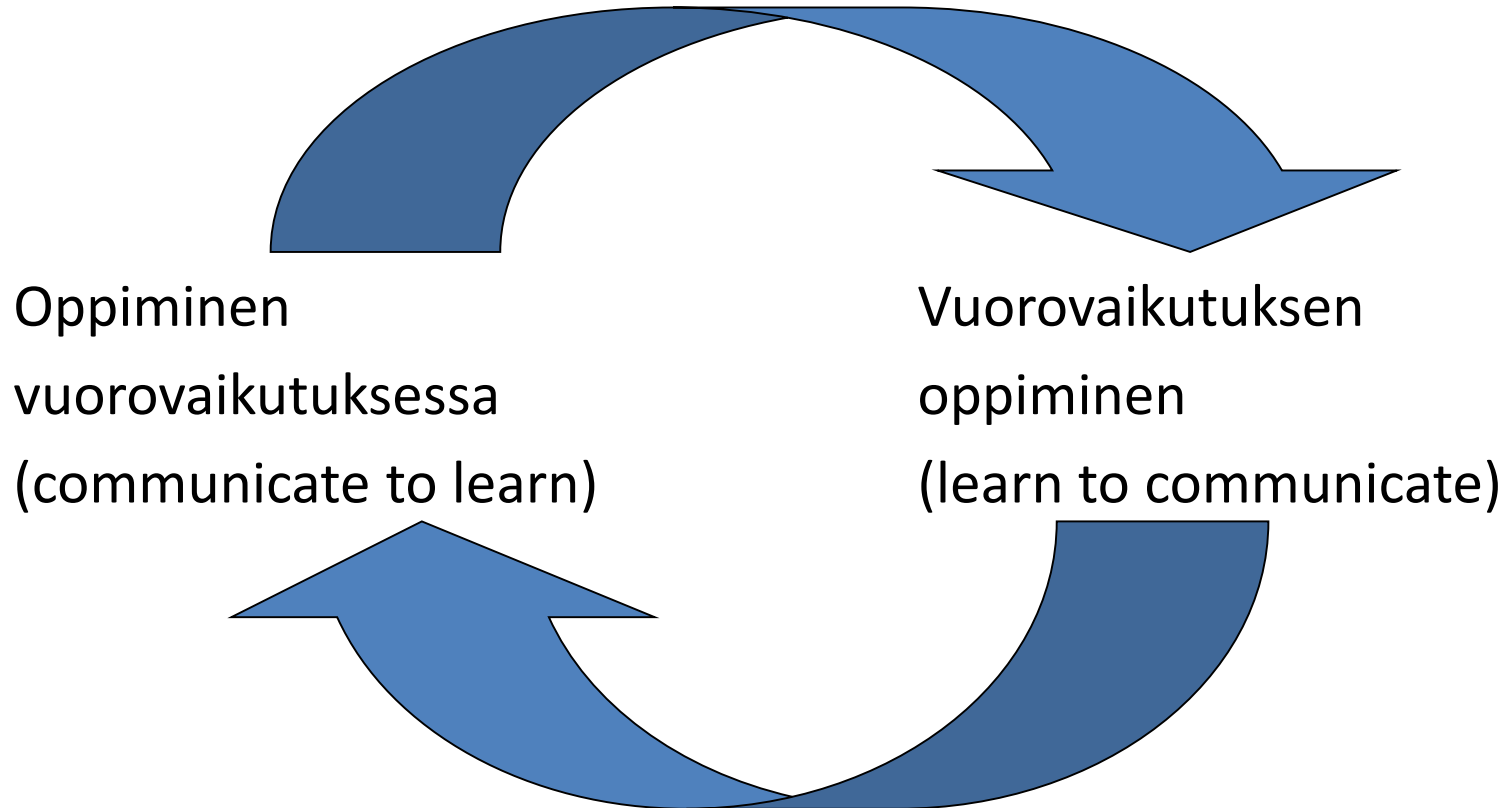
- Haastetta sekä opettajan & oppilaan välisessä vuorovaikutuksessa saati vuorovaikutusosaamisen opettamisessa
- Yksilöllistyneiden yksilöiden tulo kouluun
- Koulun institutionaalinen järjestys ei ole enää yhtä itsestään selvää kuin se on ennen ollut
- Tekee opetustyöstä jatkuvaa neuvottelua
 - Myös pelleileminen, kiusanteko, vetäytyminen ja tympääntyminen ovat lapsen/nuoren neuvottelustrategioita
 - Neuvotteluissa käydään kauppaa luokkaa jäsentävistä säännöistä
 - Nykykoulussa ihmissuhteita testataan ja koetellaan koko ajan
 - Opettajan rooli neuvotteluissa tärkeä, ennen kaikkea tunneilmaston virittäjänä
 - Onnistuneet neuvottelut käynnistävät prosesseja, joihin sisältyy (sisältöjenkin) oppimista

(Ilmonen & Jokinen 2002; Jokinen 2011; Laine 2000; Ziehe 1991)

Vuorovaikutus on oppimisen kohde ja menetelmä (Kostiainen 2015)

- Keskustelulla ja puheella on suuri merkitys oppilaan koko persoonallisuuden ja metakognitioiden kehittymiselle (vrt. Solomon 1987).
- Vuorovaikutus ryhmässä ei ole kuitenkaan yksinkertaista (esim. Howe et al. 1992).
- **Kuinka oppilaat/opiskelijat saadaan (houkutellaan, yllytetään...?) keskustelemaan mielekkäästi, aidosti?**
 - Luovat ryhmäprosessit, tehtävät, ongelmanratkaisu opiskelussa/oppimisessa
 - Huomiota kiinnitetään vuorovaikutukseen
 - Oppilaita kannustetaan keskustelemaan tehtävän aikana (<http://www.edu.helsinki.fi/malu/kirjasto/lor/main.htm>)

Autenttisten tilanteiden hyödyntäminen

-> oppimisen "kohde" toteutuu itse oppimisprosessissa

Puheviestinnän, vuorovaikutusosaamisen opetuksen tavoitteena on...

- **...että ihminen oppii olemaan ”tolkullisesti” vuorovaikutuksessa toisten kanssa.**
 - On tyytyväinen omaan tapaansa olla toisten kanssa
 - Osaa selkeästi ilmaista ajatuksiaan, tarpeitaan, tunteitaan
 - Kiinnostuu toisista, toisten ajatuksista, tunteista
- **...motivoida oppilasta siihen, että hän pyrkisi olemaan taitava (osaava) vuorovaikutuksessa / motivoida kehittymään.**
 - Tarvitaan kokemuksia, joissa osaamisen ja taitavuuden merkitys ymmärretään -> palaute tekee näkyväksi, ymmärrettäväksi
 - Kokemusten oltava oppilaalle merkityksellisiä

Puheviestinnän, vuorovaikutusosaamisen opetuksen tavoitteena on...

- **...monipuolistaa vuorovaikutuksessa tarvittavien tietojen ja taitojen repertuaaria.**
 - Eri tilanteissa, eri ihmisten kanssa tarvitsen erilaisia taitoja ja asennoitumista
 - On kykyä valita repertuaarista kulloiseenkin tilanteeseen tarkoituksenmukaiset toimintatavat -> tietoista
- **...kehittää kykyä havainnoida, arvioida ja ennakoida vuorovaikutusta.**
 - Ymmärrän, miksi esim. ko. tilanteessa oli hyvä/mukava olla, miksi ikävää, kiusallista, ahdistavaa...?

Hermon ytimessä ollaan...
Puheviestinnän ja vuorovaikutusosaamisen
opetuksen kohteena siis...

- **IHMISUHDOKOMPETENSSIN kehittäminen...**
 - relationaalinen kompetenssi, sosioemotionaaliset taidot
 - tarkasteluyksikkönä ei niinkään yksilö, vaan vähintään kahden ihmisen välinen viestintäsuhde (ks. esim. Spitzberg & Dillard 2002; Valkonen 2003),
- **...koska puheviestintätilanne on aina vuorovaikutustilanne.**

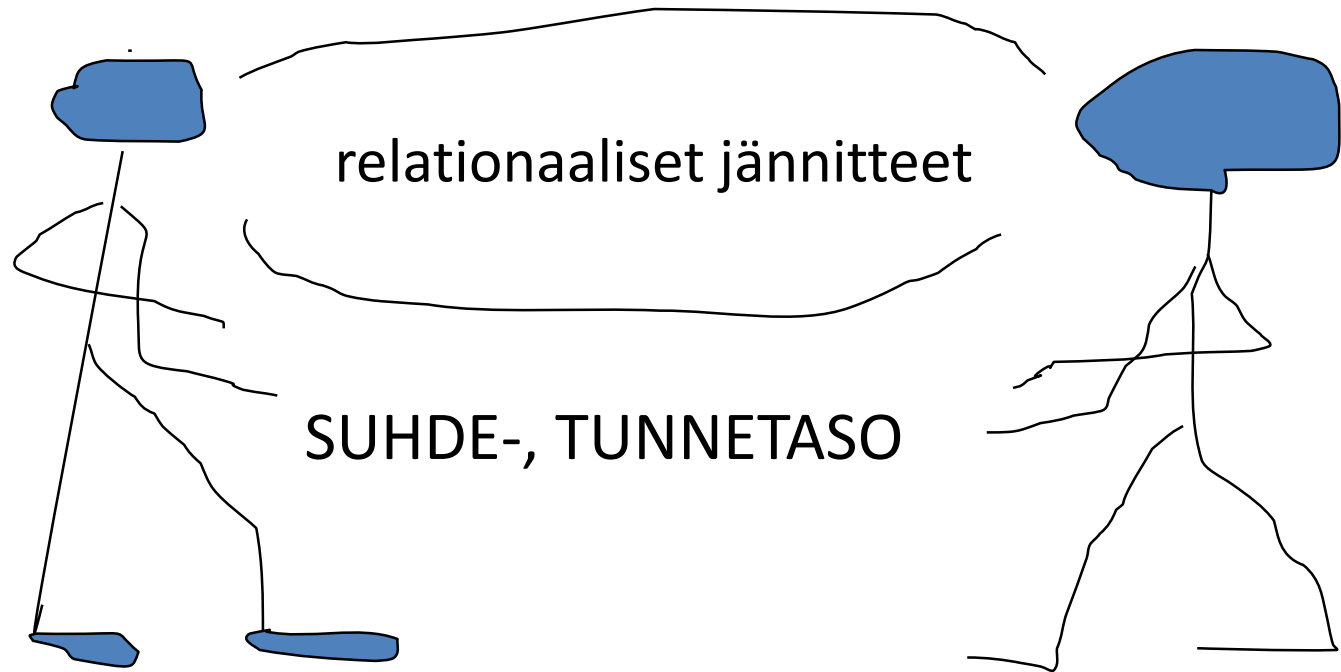
Vuorovaikutussuhde

Mistä puhutaan?

Tärkeys?

Relevanttius?

ASIATASO

Empatia Miten puhutaan (tyyli, sävy)? Kuka sanoo? Ennakkoluulot?
Motivoituneisuus? Asenteet sisältöä, toista kohtaan? Nonverbaaliset vihjeet?

Puheviestinnän opetuksen tavoitteena on...

- ...että lapsi/nuori oppii olemaan "tolkullisesti" vuorovaikutuksessa toisten kanssa
- motivoida oppilasta siihen, että hän pyrkisi olemaan taitava (osaava) vuorovaikutuksessa / motivoida kehittymään
- monipuolistaa vuorovaikutuksessa tarvittavien tietojen ja taitojen repertuaaria
- kehittää kykyä valita ja panna käytäntöön repertuaarista kulloiseenkin tilanteeseen tarkoituksenmukaiset toimintatavat
- kehittää kykyä havainnoida ja arvioida vuorovaikutusta

Millainen tuntuma on?

Millaisia alakoulun oppilaat ovat vuorovaikutusosaamiseltaan ja puheviestintätaitoiltaan?

Miten opettajan ja oppilaiden vuorovaikutusosaaminen ja puheviestintätaidot kohtaavat?

Opettajan oma vuorovaikutusosaaminen ja tunnetaidot ratkaisevan tärkeitä

” Kasvava on aina arvoitus: emme voi ennakoita tietää, mitä kasvatettava oppijana on...tämä osoittautuu vasta pedagogisessa vuorovaikutuksessa kasvattajan ja kasvatettavan välillä.” (Siljander 2002)

Vuorovaikutus ja (puhe)viestintä uudessa opetussuunnitelmassa

- Jakaudutaan pareihin/ryhmiin luokka-asteittain (1.–2., 3.–4., 5.–6.):
 - Tutkitaan OPSin yleisosa
 - Millaiset vastuut, velvoitteet, toimintakulttuurin kehittämisen periaatteet pohjustavat kokonaisuudessaan viestinnän ja vuorovaikutuksen teemaa?
 - Missä roolissa vuorovaikutus ylipäättään on opetussuunnitelmassa?
 - Konkretisoidaan toiminnan tasolla/tasolle
 - Kuinka valitulla luokka-asteella opiskellaan viestintää ja vuorovaikutusta?
 - Mitä kaikkia mahdollisuuksia OPS antaa teeman opetukseen (villeimmät ideat kehiin)?